

ATELIERE PALEOLITICE ȘI EPIPALEOLITICE DE PRELUCRARE A UNELTELOR

de VASILE CHIRICA

Cercetările arheologice efectuate în ultimii ani în stațiunile paleolitice și epipaleolitice au furnizat numeroase informații asupra atelierelor de prelucrare a uneltelor din piatră.

Pe baza datelor disponibile pînă în prezent, s-ar părea că atelierelor paleolitice și epipaleolitice sînt aglomerări mai mici sau mai mari de obiecte de piatră în cadrul cărora unelte finite reprezintă o cantitate destul de restrînsă, majoritatea fiind constituită din așchii, spărturi și alte deșeuri de prelucrare. De exemplu, în unul din atelierelor așezării aurignaciene de la Malul Roșu-Giurgiu, din 3242 piese, doar 274 sînt tipice¹, în atelierul stațiunii tardenoiziene de la Cremenea (nivelul II), din cele 15.000 piese numai 800 sînt tipice, restul fiind rămășițe de prelucrare², iar în atelierul așezării din aceeași vreme de la Costanda-Lădăuți, dintr-un număr de 34.300 piese, abia 190 sînt caracteristice³.

Uneori, ca de exemplu la Malu Roșu-Giurgiu, în zona centrală a atelierului, s-au semnalat nuclee de silix din care unele cu un început de prelucrare, în timp ce în zona periferică erau răspîndite numeroase așchii și spărturi⁴. La Ripiceni-Izvor, din inventarul unui atelier fac parte pietre mari de calcar pe care au fost identificate așchii de prelucrare-indicii ce denotă folosirea lor ca nicovale⁵.

În afară de aceste exemple, relevate de altfel la vremea lor de către C. S. Nicolăescu-Plopșor și Al. Păunescu, pare destul de probabilă

¹ Al. Păunescu ș.a., *Săpăturile din împrejurimile orașului Giurgiu*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 130.

² Idem, *Cercetări paleolitice* în SCIV, XVII, 1966, 2, p. 322.

³ *Ibidem*, p. 325.

⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Paleoliticul de la Giurgiu. Așezarea de la Malul Roșu*, în SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 227.

⁵ Al. Păunescu, *Sur la succession des habitats paléolithiques de Ripiceni-Izvor*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 8.

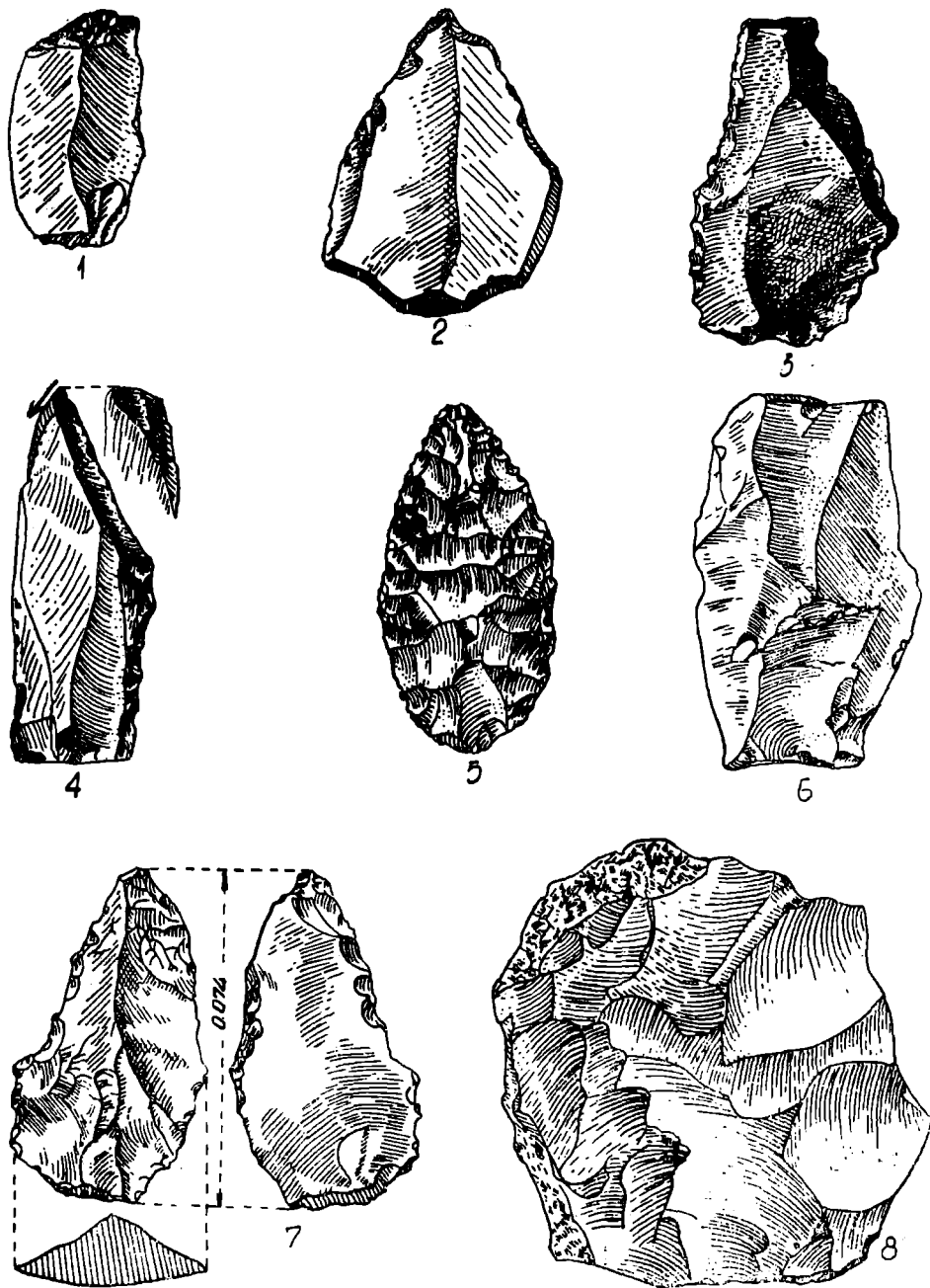

Fig. 1. — Unelte musteriene: 1, 4, 6, 8, Ripiceni-Izvor; 2, Mitoc; 3, Baia de Fier; 5, Iozășel; 7, Ohaba-Ponor; 1, 3—6, 8, după A.I. Păunescu; 2, după N. Zaharia; 7, după C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab.)

existența atelierelor și în alte așezări asupra cărora vom insista în cele ce urmează.

Cele mai vechi așezări paleolitice cunoscute pînă în prezent pe teritoriul României, datează din musterian (Ripiceni-Izvor⁶, Ohaba-Ponor⁷ și Baia de Fier⁸). Ele se caracterizează prin aglomerarea pe spații mici a unor mari cantități de materiale semiprelucrate deșeuri și un număr foarte redus de unelte finite. Facem precizarea că la Ripiceni-Izvor, cele mai mari ateliere, datînd din musterianul final, au o suprafață de 4—8 metri pătrați⁹.

Uneltele create de către locuitorii așezărilor paleoliticului mijlociu se caracterizează prin tehnica așchială de prelucrare. Spre deosebire de etapele anterioare, în musterian suprafața nucleului este preparată în scopul de a obține unealta de forma dorită. Specifică este retușa musteriană în solzi și uneori „în trepte”, mai largi la partea superioară și mai îngustă la bază¹⁰.

Principalele unelte descoperite în așezări musteriene sînt: vîrfuri foliacee lucrate în tehnică bifacială (fig. 1/5), vîrfuri de mîna (fig. 1/7), plese denticulate (fig. 1/3), nuclee de tip Levallois (fig. 1/8), puține gratoare (fig. 1/1), burine-unele pe lamă retușată (fig. 1/4) și așchii de tip Levallois cu talonul neted (fig. 1/6). Caracteristice sînt vîrfurile de mîna cu talonul pregătît prin una sau mai multe fațete (fig. 1/2).

Cele mai multe ateliere au fost identificate însă în așezări aparținînd paleoliticului superior, din care una aparține gravetianului (Ștefănești-„Podul Bășelui peste Prut”¹¹) iar cinci, aurignacianului mijlociu (Ripiceni-Izvor¹², Ciuperceni¹³, Românești-Dumbrăvița¹⁴, Cremenea¹⁵ și Malul Roșu-Giurgiu¹⁶).

Față de etapa anterioară, în prelucrarea uneltelor din paleoliticul superior, saltul calitativ îl constituie folosirea tehnicii lamelare, ceea ce determina ca produsele finite să corespundă tot mai mult intențiilor

⁶ *Ibidem*.

⁷ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic Ohaba-Ponor*, în *Materiale*, III, 1957, p. 43.

⁸ *Idem*, *Șantierul arheologic Baia de Fier*, în *Materiale*, III, 1957, p. 18.

⁹ Al. Păunescu, *op. cit.*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 8.

¹⁰ *Idem*, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 93.

¹¹ Al. Păunescu și Gh. M. Vasiliu, *Noi descoperiri paleolitice în regiunea Suceava*, în *Revista Muzeelor*, 1967, IV, p. 366.

¹² Al. Păunescu, *op. cit.*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 8.

¹³ *Idem*, *op. cit.*, în *SCIV*, XVII, 1966, 2, p. 329—330.

¹⁴ F. Mogoșanu, *Descoperiri paleolitice ale Muzeului din Lugoj*, în *Revista muzeelor*, 1967, 6, p. 556.

¹⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Raport preliminar asupra cercetărilor din anul 1956*, în *Materiale*, V, 1959, p. 33.

¹⁶ Al. Păunescu, *op. cit.*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 131.

și nevoilor omului. Totodată, în această vreme se observă o mai accentuată specializare în prelucrarea uneltelor. Astfel, apar mai multe tipuri de gratoare, burine, etc. Tehnica musteriană nu dispăre, ci se continuă uneori pînă în epipaleolitic. Mai mult încă, printre piesele litice descoperite la Românești-Dumbrăvița au fost găsite și unelte de tip „chopping-tool”¹⁷.

Printre tipurile de unelte caracteristice paleoliticului superior sînt puține piese lucrate în tehnică bifacială, gratoare (fig. 2/4), lame cu trunchiere oblică retușată abrupt (fig. 2/2), vîrfuri de tip „Font-Yves” (fig. 2/1), gratoare de tip „cu cioc” (fig. 2/3), lamele de tip „Dufour”, cu retușe alterne, inverse sau directe, descoperite mai cu seamă în așezările din Banat, gratoare nucleiforme (fig. 2/8), lame retușate abrupt, vîrfuri de tip zis „La Gravette” (fig. 2/6), unelte combinate de tipul gratoar-burin (fig. 2/5), burine (fig. 2/7).

În ceea ce privește atelierele epipaleolitice, cea mai veche este marea așezare — atelier de la Lapoș aparținînd campignianului arhaic¹⁸. Demn de remarcat este că, în această stațiune se constată chiar un început de sedentarizare favorizată atît de condițiile bune ale mediului geografic, cît și de existența zăcămintelor de materie primă din apropiere¹⁹. O particularitate a inventarului litic al acestei așezări o constituie tehnica musteriană de prelucrare a uneltelor care se caracterizează prin bulbul de percuție proeminent și talonul diedru, formînd un unghi foarte deschis față de linia de desprindere²⁰ (fig. 3/10). Pe de altă parte, se observă influența unor elemente străine, atestată prin prezența celor patru piese lucrate într-o tehnică superioară în raport cu majoritatea pieselor lucrate incipient²¹, fapt observat și în atelierele așezării de la Românești-Dumbrăvița²². Nu este exclus ca această situație să se datoreze uneori materiei prime greu de prelucrat și nu neîndemînării „meșterilor” din cele două așezări.

Printre uneltele descoperite la Lapoș, amintim lame retușate (fig. 3/2), raboturi nucleiforme (fig. 3/4), răzuitoare pe așchie (fig. 3/8), burine (fig. 3/3), topoare primitive (fig. 3/9), etc.

Următoarea etapă a epipaleoliticului, swiderianul, este documentat prin așezarea — atelier de lungă durată de la Scaune-Ceahlău, locuită

¹⁷ F. Mogoșanu, *op. cit.*, în *Revista Muzeelor*, 1967, 6, p. 556.

¹⁸ Idem, *Șantierul de la Lapoș*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 145—152; idem, *Probleme noi în așezarea de la Lapoș* și în *SCIV*, XV, 1964, 3, p. 337—350.

¹⁹ F. Mogoșanu și M. Bitiri, *Asupra prezenței campignianului în România* în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 220—221.

²⁰ F. Mogoșanu, *op. cit.*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 149.

²¹ Idem, *op. cit.*, în *SCIV*, XV, 1964, 3, p. 338. Vezi fig. 1/1—4.

²² F. Mogoșanu și I. Stratan, *Rezultatul ultimelor săpături arheologice privind paleoliticul din nordul Banatului*, în *Revista Muzeelor*, 1969 1, p. 85—89.

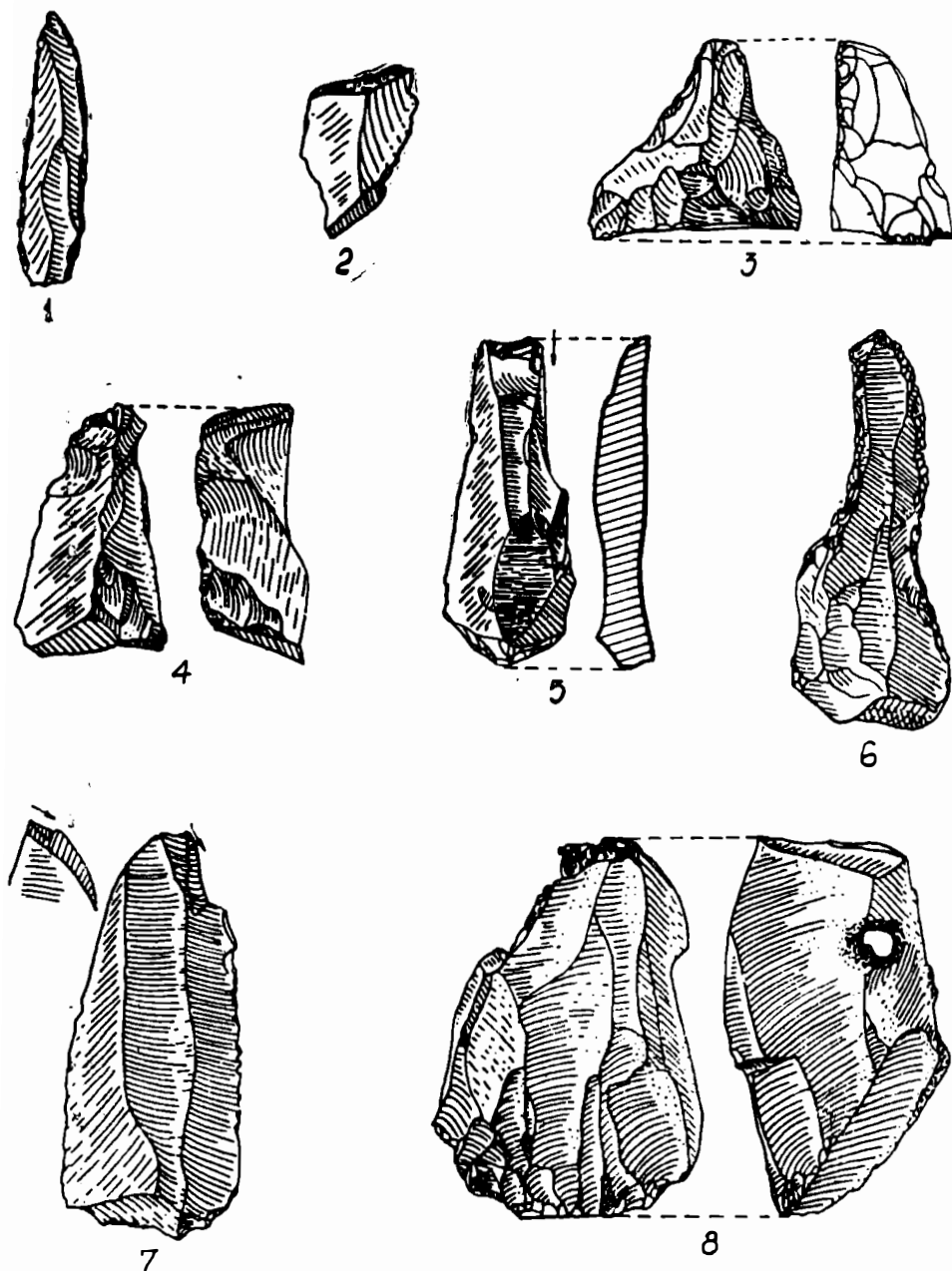

Fig. 2. — Unelte din paleoliticul superior: 1, Tincova, 2, Românești-Dumbrăvița, 3, Cremenea; 4, Ripiceni-Izvor; 5—7, Malul Roșu-Giurgiu; 8, Ciuperceni (după Al. Bănuș).

de o tabără de vânători. Se pare că această stațiune datează dintr-o fază mai târzie a swiderianului, aparținând după cercetătorii polonezi ciclului zis *mazowian*. În zona atelierului s-au semnalat peste 200 silixuri pe metru pătrat, majoritatea deșeuri de prelucrare, unelte tipice fiind în număr foarte redus²³: vîrfuri de săgeată cu peduncul (fig. 3/1), vîrfuri de tip zis La Gravette (fig. 3/6), gratoare (fig. 3/7), burine, lame cu scobitura retușată.

Ateliere romanello-aziliene au fost descoperite doar în marea așezare de la Cuina Turcului-Dubova²⁴. Printre zecile de mii de obiecte rezultate din prelucrarea uneltelor, s-au găsit și piese caracteristice în cadrul cărora predomină gratoarele, apoi lamele retușate, lamele de tip „à bord abattu”, piese cu scobitură și vîrfuri gravetiene și mai rar, piese geometrice, vîrfuri aziliene (fig. 3/5), burine, străpungătoare și unelte combinate de tipul gratoar-burin²⁵.

Ultima etapă epipaleolitică, tardenoizianul, este semnalat pe teritoriul țării noastre prin atelierele descoperite la Ripiceni-Izvor²⁶, Gîlma-Roata²⁷, Cremenea (nivelul II)²⁸ și Costanda — Lădăuți²⁹. Al. Păunescu consideră că tardenoizianul s-a dezvoltat pe un fond gravetian întîrziat, cu participarea unor elemente aziloide și azilo-romanelliene care s-au adăugat influențele tardenoizianului central-european în Transilvania și nord-pontic în Moldova³⁰.

În ceea ce privește unelte, se observă că persistă tipuri din paleoliticul superior: vîrfuri de tip zis „La Gravette” (fig. 4/2, 6, 12), lamele „à bord abattu” (fig. 4/11), burine (fig. 4/9), gratoare, unelte combinate etc. În proporție redusă, în această vreme apar lame cu două scobituri retușate dispuse simetric (fig. 4/10), lame de tip „à gibbosité” (fig. 4/1), piese denticulate (fig. 4/8), nuclee fusiforme (fig. 4/13—15), piese geometrice trapezoidale (fig. 4/4), străpungătoare (fig. 4/7), vîrfuri de tip azilian (fig. 4/5), piese geometrice segmentiforme (fig. 4/3).

Pe baza datelor de care dispunem pînă în prezent, majoritatea atelierelor paleolitice și epipaleolitice se află în așezări situate în aer liber și numai două din ele sînt în așezări de peșteră: Baia de Fier și Ohaba-Ponor.

²³ M. Bitiri și V. Căpitanu, O nouă așezare swideriană în Carpații Orientali, în SCIV, XVIII, 1967, 1, p. 68.

²⁴ Al. Păunescu, Epipaleoliticul de la Cuina Turcului-Dubova, în SCIV, XXI, 1970, 1, p. 3—48.

²⁵ Ibidem, p. 18.

²⁶ Al. Păunescu, op. cit., în Dacia, NS, IX, 1965, p. 8.

²⁷ Idem, Săpăturile de la Gîlma, în Materiale, VIII, 1962, p. 156.

²⁸ Idem, op. cit., în SCIV, XVII, 1966, 2, p. 325—326.

²⁹ Ibidem, p. 324.

³⁰ Al. Păunescu, Evoluția uneltelor..., p. 31—32.

No. 7405

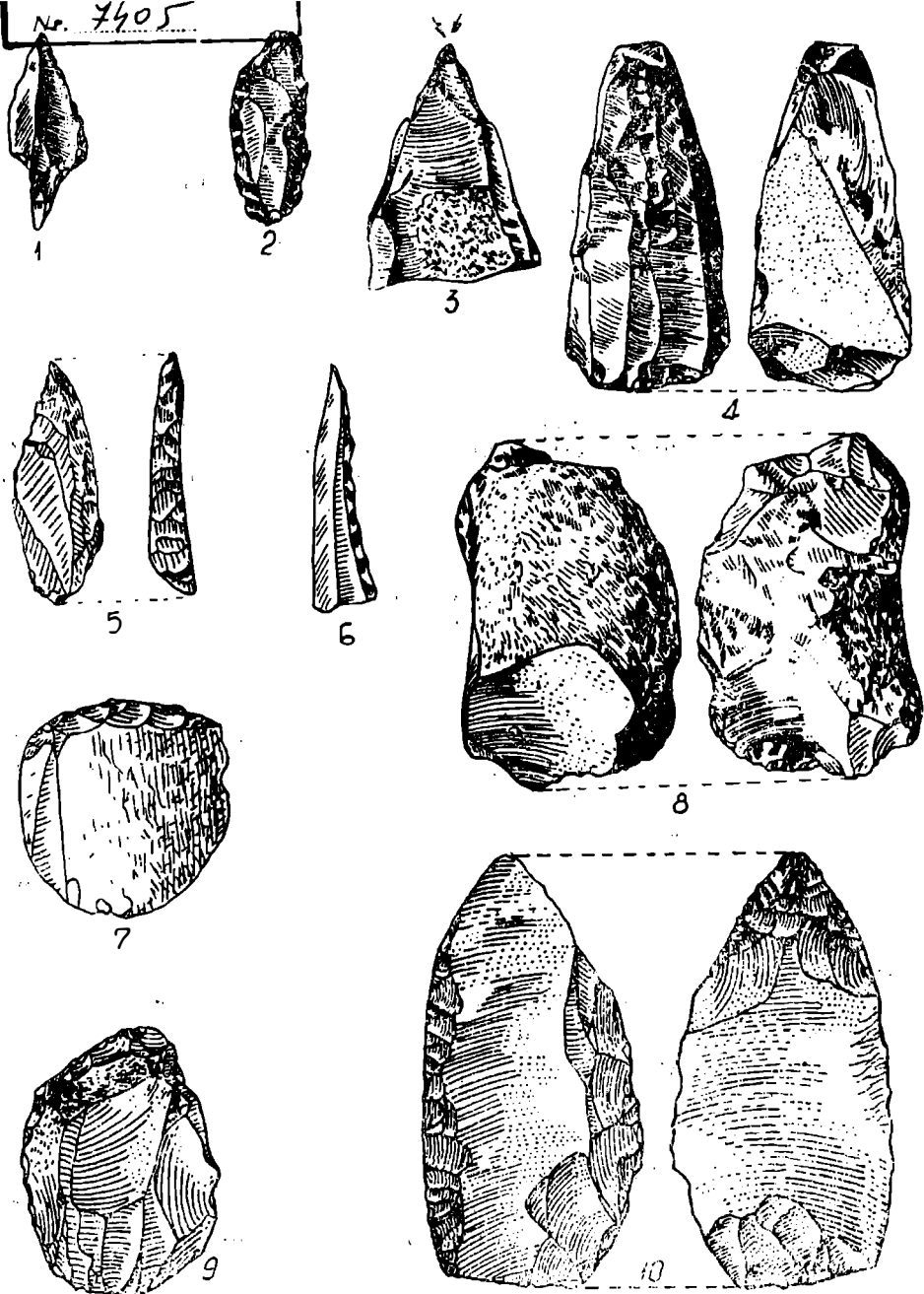

Fig. 3. — Uneelte din epipaleolitic: 2—4, 8, 9, Campignian arhaic; 1, 6, 7, Swiderian; 5, Romanello-Azilian; 2—4, 8—10, Lapoș; 1, 6, 7, Scaune-Ceahlău; 5, Cuina Turcului-Dubova (1—9, după Al. Păunescu; 10, după Fl. Mogoșanu și M. Bilitiri).

În ceea ce privește atelierele ca atare, le putem împărți în două mari categorii :

a) așezări-atelier, aparținând musterianului (Ripiceni-Izvor), gravetianului (Ceahlău-Dîrțu), campignianului arhaic (Lapoș), swiderianului (Scaune-Ceahlău) și tardenoizianului (Costanda-Lădăuți).

b) așezări cu mici ateliere, care aparțin aurignacianului (Cremeneș, Malul Roșu-Giurgiu), romanello-azilianului (Cuina Turcului-Dubova), și tardenoizianului (Cremeneș-nivelul II).

Menționăm că în unele așezări s-a descoperit pînă în prezent numai cîte un singur atelier : Ohaba-Ponor, Baia de Fier, Ciuperceni, Gilma-Roata etc. De asemenea, prin cercetări de suprafață, au mai fost sesizate indicii de ateliere și în stațiunile de la Găureni, com. Vlădeni Nichiteni, com. Coțușca, Ghireni și Mitoc — „La Pichet” și „Bîlca, la Bolovani”^{30a}; urmează ca pe viitor executarea unor eventuale săpături în aceste obiective să precizeze, de la caz la caz, în care din cele două categorii stabilite mai sus pot fi încadrate.

Demne de remarcat sînt unele observații privind tehnica de prelucrare a uneltelor în aceste ateliere. Astfel, în multe așezări aparținînd paleoliticului mijlociu, au fost semnalate unelte care au suferit acțiunea focului, dar nu s-au găsit vetre de foc³¹, observație care nu exclude posibilitatea prelucrării uneltelor și pe cale termică.

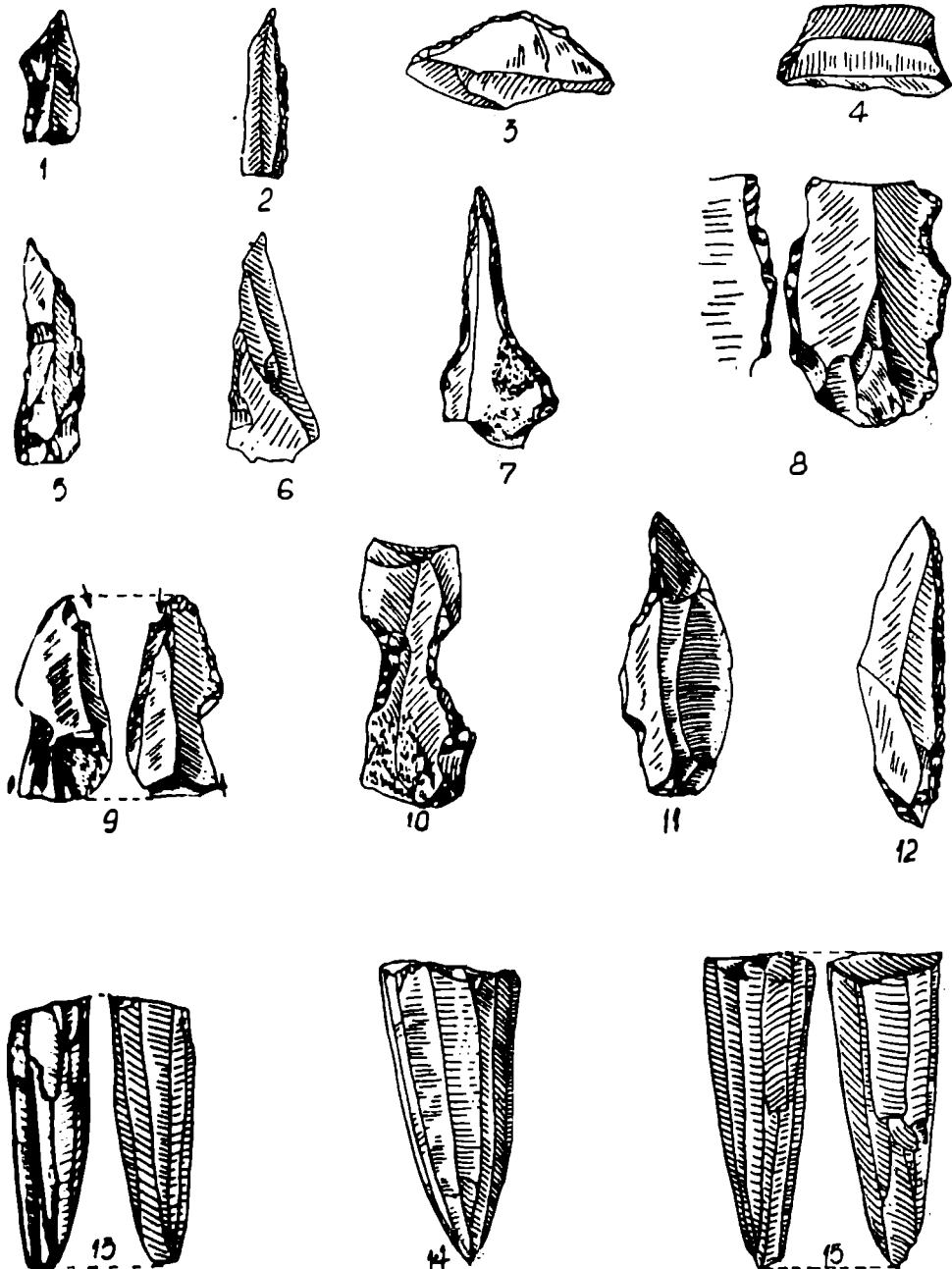
O caracteristică generală o constituie folosirea unor tipuri de unelte și tehnici de cioplire specifice etapelor anterioare. De exemplu, s-a constatat că la Lapoș, în campignianul arhaic, unelte erau prelucrate după tehnica musteriană și clactoniană. Prezența pieselor din etapele precedente în noile așezări atestă supraviețuirea unor tehnici superioare de lucru și, deci, o continuitate pe aceleași teritorii în timp și spațiu, deși stratigrafic această continuitate neîntreruptă nu a fost constatată deoarece în așezările cu mai multe nivele de locuire, straturile arheologice corespunzătoare locuirilor respective sînt despărțite prin straturi sterile. De asemenea, în unele așezări (Lapoș, Românești-Dumbrăvița), poate și datorită materiei prime mai greu de prelucrat, se pune accent nu atît pe tipul și forma uneltelor, cît pe valoarea lor funcțională. În felul acesta se poate explica prezența unor topoare primitive (fig. 3/9) în așezarea de la Lapoș, precum și a unor uneelte de tip „chopping-tool”, caracteristice culturii de prund, la Românești-Dumbrăvița³².

Materia primă folosită la prelucrarea uneltelor era foarte variată. Cel mai utilizat era silexul de diferite categorii datorită calităților sale

^{30a} N. Zaharia, *Descoperiri paleolitice în Moldova efectuate între anii 1952 și 1957*, în AM, 1961, 1, p. 15—38.

³¹ Informație de la Al. Păunescu.

³² F. Mogoșanu, op. cit., în *Revista Muzeelor*, 1967, 6, p. 557.

cu mult superioare față de alte roci. Altfel, locuitorii musterieni de pe terasele Prutului, ca aceia de la Ripiceni-Izvor, foloseau silexul cenușiu-negricios, specific acestei regiuni. Într-o măsură mult mai mică, în această stațiune se prelucra și gresia silicioasă cu glauconit³³; la Iozășel, în afară de silexul local, se mai utiliza ca materie primă, opalul, calcedonia și cuarțitul³⁴, iar în alte așezări de peșteră, cuarțitul (Baia de Fier, Ohaba-Ponor etc.).

Aceeași diversitate de materie primă în prelucrarea uneltelor, se observă și în paleoliticul superior, cu deosebirea că în această etapă procentajul uneltelor de silex este mai ridicat în comparație cu cele din cuarțit sau din alte roci greu de prelucrat, cu o duritate mică sau care dădeau desprinderi neregulate. De exemplu, unelte din cuarțit s-au descoperit numai în atelierele de la Românești-Dumbrăvița³⁵. Această situație se poate datora și depărtării stațiunii de zonele cu materie primă superioară cuarțitului. Este necesar să precizăm că aurignacienii de la Ciuperceni găseau materia primă în deschiderile naturale ale pietrișurilor de tip Frățești, bogate în silex balcanic³⁶. Celelalte ateliere utilizau silexul aflat în apropiere sau chiar pe locul așezării.

În epipaleolitic, aprovizionarea cu materie primă (silex) se făcea, în majoritatea cazurilor, din aceleași zone mai importante: în Moldova, zona Prutului mijlociu, în Muntenia, depozitele de la Lapoș, în Banat, silexurile de culoare brună-cafenie în special din prundișurile Begăi, în Transilvania, depozitele de la Costanda-Lădăuți³⁷, cu deosebirea că în această din urmă stațiune se prelucra și grezia glauconitică silicifiată, aflată în apropiere³⁸.

Constatăm astfel că, cele mai mari așezări-atelier, care se remarcă prin bogăția materialului, sînt acelea situate în apropierea zăcămintelor de materie primă de bună calitate.

Este foarte probabil că, în afară de ocupațiile obișnuite necesitate de procurarea hranei (cules, vînat și pescuit), cel puțin o parte din membrii grupelor umane, începînd cu paleoliticul mijlociu, se îndeletniceau cu prelucrarea uneltelor, fiind vorba chiar de o specializare în acest sens. Astfel ar putea fi explicată existența mai multor ateliere în așezările din apropierea zonelor bogate în silexuri de calitate superioară, unde se observă deci o intensificare a prelucrării uneltelor. Avînd o anumită specializare, „meșterii” așezărilor respective prelucrau unel-

³³ Al. Păunescu, *op. cit.*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 8.

³⁴ Lucian Roșu, *Cercetări asupra paleoliticului de la Iozășel*, în *Revista Muzeelor*, 1966, 3, p. 260.

³⁵ F. Mogoșanu și I. Stratan, *op. cit.* în *Revista Muzeelor*, 1969, 1, p. 85.

³⁶ Al. Păunescu, *op. cit.*, în *SCIV*, XVII, 1968, 2, p. 329-330.

³⁷ *Idem*, *Evoluția uneltelor...* p. 84-85.

³⁸ Al. Păunescu, *op. cit.*, în *SCIV*, XVII, 1966, 2, p. 326.

te cu care aprovizionau comunitățile din zonele lipsite de asemenea resurse. În felul acesta este explicată lipsa pieselor finite din toate așezările cu ateliere de cioplire. Pe de altă parte, în nivelul II al stațiunii de la Cremenea, precum și la Cuina Turcului (straturile I—II), au fost semnalate lame din obsidiană³⁹, materie primă care lipsește în aceste zone, ceea ce atestă existența relațiilor de schimb între grupele umane din paleolitic și epipaleolitic.

De asemenea, s-a semnalat că locuitorii de pe terasele Prutului și de la Lapoș erau specializați în făurirea uneltelor de piatră, o îndeletnicire a lor fiind aceea de a procura unelte finite pentru așezările din jur lipsite de materie primă, deși în stadiul actual al cercetărilor nu se poate preciza aria de răspândire a uneltelor din atelierele de prelucrare.

Din cele expuse se constată încă din paleoliticul mijlociu, în cadrul aceleiași grupe umane, o diferențiere în ceea ce privește ocupațiile, în sensul că numai unii membri erau specializați în prelucrarea uneltelor, deși aceștia puteau să se ocupe nemijlocit și de procurarea hranei. De aceea socotim că nu este exclus ca o primă diferențiere a muncii între acești „meșteri” făuritori de unelte pe de-o parte și vânătorii, pescarii și culegătorii paleolitici și epipaleolitici pe de altă parte, să fi avut loc încă din paleoliticul mijlociu, accentuată apoi în perioadele succesive de dezvoltare a societății omenești.

PALAEOLITHIC AND EPIPALAEOLITHIC WORKSHOPS FOR THE RESHAPING OF TOOLS.

SUMMARY

The archaeological researches carried out up to the present times, provided numerous data concerning the workshops of carving the tools from the settlements dated in levalloisian—mousterian (Ripiceni-Izvor), mousterian (Ohaba-Ponor, Baia de Fier, Mitoc, Iozășel) (Fig. 1), aurignacian and gravettian (Românești-Dumbrăvița, Cremenea, Ripiceni-Izvor, Malul Roșu — Giurgiu, Ciuperceni) (Fig. 2), archaic campignian (Lapoș), swiderian (Scaune-Ceahlău), romanello-azillan (Cuina Turcului — Dubova) (Fig. 3.), tardenoisian (Costanda-Lădăuți, Cremenea — the second level, Ripiceni — Izvor, Erbiceni, Gilma — Roata) (Fig. 4.).

The main feature of the workshops consists in the lack of finished tools as they were given in the change relations with the communities which had not raw-material of a high quality.

³⁹ *Ibidem*, p. 324. Informație Al. Păunescu.

Concerning the tools, it is ascertained the persistence of the pieces and of the techniques of carving from the previous stages, fact which shows the living continuity on the same territories.

There were established three categories of settlements with workshops: a) settlements with many workshops, found in the above mentioned settlements.

Beginning with the middle palaeolithic, one can realize an orientation towards different occupations, so that only some members were specialized to create tools, fact that makes possible the existence of a labour division in the same human communities.

FIGURE EXPLANATIONS

- Fig. 1. — Mousterian tools: 1, 4, 6, 8, Ripiceni-Izvor; 2, Mitoc, 3, Baia de Fier; 5, Iozăşel, 7, Ohaba-Ponor (1, 3—6 after Al. Păunescu; 2, after N. Zaharia; 7, after C. S. Nicolăescu-Plopşor and his collaborators).
- Fig. 2. — Tools of the superior palaeolithic: 1, Tincova; 2, Româneşti-Dumbrăviţa; 3, Cremenea; 4, Ripiceni-Izvor; 5—7, Malul-Roşu — Giurgiu; 8, Ciuperceni (after Al. Păunescu).
- Fig. 3. — Tools of epipalaeolithic: 2—4, 8, 9, archaic campignian; 1, 6, 7, swiderian; 5, romanello-azilian; 2—4, 8—10, Lapoş; 1, 6, 7, Scaune-Ceahlău; 5, Cuina Turcului — Dubova (1—9, after Al. Păunescu; 10, after Fl. Mogoşanu and M. Bitiri).
- Fig. 4. — Tools of epipalaeolithic (Tardenoisian): 1, Costanda-Lădăuţi; 4, 7, Cremenea; 10—14, Ripiceni-Izvor; 2, 6, 15, Erbiceni; 3, 5, 8, 9, Gîlma-Roata (after Al. Păunescu).